

תנ"ך בגובה העינים - של התנ"ך!

הרב אבי אמיתי

ראשי פרקים

- א. אין בתורה שכל אנושי
- ב. בין תנ"ך לחז"ל
- ג. בינינו לבין חז"ל
- ד. לימוד תנ"ך שלא מגובה העיניים שלנו - הדרך היחידה

א. אין בתורה שכל אנושי

בעשרת הדיברות, המופיעות בפרשת יתרו, אנו קוראים את "אנכי ד' אלקיך". ובגמרא¹ "אנכי" נוטריקון 'אנא נפשי כתיבת יהבית', כלומר - רבש"ע אומר: אני את עצמי הכנסתי לתוך הספר, הספר הוא אני! זו נקודת המוצא - התורה היא הופעה אלוקית עצמית, "קודשא בריך הוא ואורייתא חד". הכל בה הוא אלוקי, שכל אלוקי עליון ומוחלט. אין בתורה שום דבר מהשכל האנושי, פשוט כלום. מראשית התורה ועד אחריתה, מ"שמע ישראל" ועד "ותמנע היתה פלגש לאלפיז בן עשיו" אין שום דבר אנושי.

ולכן "אפילו האומר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה זהו 'כי דבר ד' בזה' "² כי כפירה במשהו מהתורה, במצוה אחת, בפרט אחד, באות אחת, שיזה לא נראה ליי, יכולה לבוא רק מתוך תפיסה שהתורה היא שכלית אנושית, וכיון שכך, ממילא אני יכול לערוך כרצוני, ברצותי מאריך וברצותי מקצר. זו נטילת נשמתה של התורה, סילוק אלוקים מתוכה, זו כפירה באלוקיותה.

חטא המקושש, לפי הזוה"ק הוא יצירת ההיקש שבין חול לקודש: "צלפחד פליג על שבת דהוה מקושש עצים ומאן אינון עצים אינון אילנין אחרנין (קנו א) כדאמרן, ואינון מלין דחול, וחול בקדש לא שרייא"³. כל טענה ליחס כלשהו, להשוואה ולדמיון כלשהם בין קודש לחול, הוא הרס העולם "דפליג על שלמא דעלמא". ההשוואה שבין חול לקודש, בין אנושי לאלוקי, היא ביטול ההבדלה העצמית שיש ביניהם וערבוב חושך ואור "המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך"⁴.

1. שבת קה ע"א
2. סנהדרין צט ע"א
3. ח"ג, קרח קעו ע"ב
4. מעין הטשטוש של המינות בין בורא לנברא.

זו היתה המזימה של תלמי המלך שכפה על החכמים לתרגם את התורה ליוונית⁵ "והיה אותו היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל"⁶, לא פחות! וההשוואה מדוקדקת להפליא. חטא העגל הוא השפלת רבש"ע לתחתיות האנושית, שהרי על מעשה אדם אמרו "אלה אלהיך ישראל", ממש כך, הורקת התורה מקודש אל כלי חול, אל שפת החול היוונית, המעמידה את הכל על השכל האנושי, היא הורדת התורה האלוקית לתחתית הגובה האנושי. ויסוד שניהם, עקירת הקב"ה ועקירת אורייתא, הוא באמת עקירת ישראל. כי במקום "בראשית ברא אלקים", מפני ש"אין התורה יכולה להתרגם כל צרכה" ולרדת אל תפיסת השכל החולית, תירגמו "אלקים ברא בראשית" (מגילה שם).

שהרי למה חתרו כאן היוונים? כל מחשבת הרעל שלהם היתה לבטל את המגמה הפנימית של הכל. שהרי לפי תרגומם נעלמת הדרשה "בשביל ישראל שנקראו ראשית"⁷ ובעקבות זה אובדת גם דרשת "בשביל התורה שנקראת ראשית". כי אם אין ישראל אין תורה ואין בורא ואין שום דבר.

זה עומק הזדון שלהם, להפוך את המבט על התורה למבט אנושי, שהוא מטבעו, מסוגל להתפס רק לצדדים החיצוניים ולא העצמיים אלוקים, וממילא מוכרח לעקור את נשמת הכל, את ישראל שקדמו לתורה. ואם אין ישראל אין גם תורה, שהרי "ישראל קדושים קדמו לתורה"⁸. זו היתה עומק המזימה היוונית בתרגום התורה, להשפיל אותה מאלוקיותה אל החולין, אל האנושי. ומכאן שמבט אנושי על התורה הוא לא רק יוצר שקר פרשני בהבנת כוונת המקראות, הוא עקירת יסוד הסגולה הישראלית וממילא עקירת התורה, ולכן הוא מוכרח להביא לחורבן כללי כחטא העגל.

זו התוצאה של פלישת החול אל הקודש.

דברים אלה נכונים לא רק לגבי התורה, אלא גם לגבי הנביאים, וכן לגבי הכתובים שנכתבו כולם ברוח הקודש. הכל בכל מכל כל אלוקי. אין שום אחיזה כל שהיא לשכל אנושי בשום חלק מהתנ"ך!

זו הסיבה שחז"ל לא הכניסו אל התנ"ך את הספרים החיצוניים. התוכן של הספרים האלה איננו גס או מקולקל, גם לא כולו כפרני. אדרבא, יש בהם לפעמים דברים אציליים ויפים, ולפעמים גם חז"ל משתמשים בדברים הלקוחים משם.⁹ הסיבה שהם נשאו בחוץ היא בגלל **שהם שכל אנושי ולא שכל אלוקי**, ללמדנו - אין לשכל האנושי שום מקום בתנ"ך!

ומכאן רעתו של הקורא בספרים חיצוניים, שחז"ל החמירו אתו מאוד, עד שאמרו: "ואלו שאין להם חלק לעולם הבא: רבי עקיבא אומר: אף הקורא בספרים החיצוניים"¹⁰. אין האיסור נובע בגלל צד החול שבהם, שהרי הירושלמי אומר: "רבי עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצוניים כגון ספרי בן סירא וספרי בן לענה, אבל ספרי המירס וכל ספרים שנכתבו

5. מגילה ט ע"א

6. מסכת סופרים א

7. רש"י, בראשית א, א

8. יתנא דבי אליהו רבה טו

9. יבמות סג ע"ב "כתוב בספר בן סירא: אשה טובה מתנה טובה לבעלה..."

10. ירושלמי סנהדרין צ ע"א

מכאן והילך הקורא בהן כקורא באיגרת מאי טעמא ויותר מהמה בני היזהר וגוי להגיון ניתנו ליגיעה לא ניתנו".¹¹

הרי שאין האיסור בגלל שזו ספרות של חול,¹² כי בזה מותר לעסוק, בדרך אקראית ומתוך זהירות, ובלבד שלא לשקוע ולהתייגע בהם יותר מדי. אבל לקרוא בספרים החיצוניים, שקרובים בסגנונם ובתוכנם אל התנ"ך - זה אסור באיסור מוחלט, שמא תבוא הטעות להשוות בין קודש לחול, בין אלוקי לאנושי.

ב. בין תנ"ך לחז"ל

הגמרא מספרת¹³ על מנשה ורב אשי. רב אשי הרשה לעצמו לכנות את מנשה בתואר 'חברי'. אמר לו מנשה בחלום: "חברך וחברי דאבוך קרית לך"?! איני חברך ואיני חבר של אביך! והוכיח לו מנשה שהפער ביניהם הוא כזה שאין לרב אשי שום השגה בדברים שהיו פשוטים אצל מנשה ובני דורו.

מבאר המהר"ל¹⁴ שרב אשי חשב שהוא מבין את חטאו של מנשה, שהטעות אחרי הע"ז נבעה משטחיות ורדידות אמונית ומחשבתית, אך מנשה הוכיח לו שהוא איננו מבין בו שום דבר, מכיון שהוא איננו מצוי בסדרי הגודל שלו. מנשה מוכיח לרב אשי שהוא היה לעילא ולעילא מבחינת ההכרה השכלית והאמונית מעל לרב אשי, וחטא הע"ז היה תוצאה של יצרא דע"ז, דבר שרב אשי לא הכיר,¹⁵ וממילא לא יכל לעמוד על עוצמתו, כי הוא איננו שייך לענקיות של מנשה ודורו, ולדור ענק יש סבוכים ענקיים, "כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו".¹⁶

יצר עבודה זרה נובע מיצר עבודת ד', אלא שהוא הסתבך והתעוות. לכן כששחטו חכמים את יצרא דע"ז "נפק אתא כי גוריא מבית קדשי הקדשים"¹⁷ (יצא ארי של אש מבית קדשי הקדשים). אמר מנשה לרב אשי: אינך מבין כלום במדרגתי בעבודת ד', ולכן אינך מבין כלום ביצרי ובחטאי.

במילים אחרות: אמר מנשה לרב אשי: אני תנ"ך ואתה חז"ל, ולכן אינך מבין בי ובחברי ולא כלום!

אני ודורי איננו בכלל בגובה העיניים שלך! אתה מנסה להבין אותי על פי מושגי עולמך, אך מה לך ולי?! אתה מסוגל לכל היותר לדבר על עצמך, אך בי אין לך שום השגה, "חברך וחברי דאבוך קרית לך"?! אתה אולי חושב שכל היתרון שיש לי עליך הוא כמותי, בזה שאני קדמון

11. סנהדרין פרק י, הלכה א
12. ע"י מסכת ידים פרק ד משנה ו, ובפירושו הרא"ש ש'המירס' הוא שם איש אחד, ויש המזהים עם המשורר היווני הומירוס שכתב שירי חול, וע"י"ש במפרשים עוד פירושים.
13. סנהדרין קב ע"ב
14. יצא ישראל פי"ג
15. כי כבר שחטו חכמים את יצרא דע"ז כמבואר ביומא סט ע"ב
16. סוכה נב ע"א
17. יומא סט ע"ב

ממך, וכמו שאביך גדול ממך מצד זה שהוא קדמון ממך בגלל ירידת הדורות, אך אני גם לא "חברי דאבוך", הפער בינינו הוא איכותי מהותי, לא כמותי, כי גם אביך חז"ל ואני תנ"ך!

על זה אמרו חז"ל: ¹⁸ "כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה". ¹⁹ מקשה הגמ' "אלא מה אני מקיים...?", כלומר, איך אפשר לומר שדוד לא חטא, הרי כתוב במפורש שהוא חטא! נכון, מפורש שהוא חטא, אך כל האומר שהוא חטא אינו אלא טועה. הכיצד?!

אלא שצריך להבין, שדוד חטא במושגים שלו, במושגים תנ"כיים, ומותר לראות את חטאו רק מתוך עולם המושגים שלו. אבל אם אתה אומר שהוא חטא, "כל האומר דוד חטא", הרי אתה מדבר מתוך עולם המושגים שלך, והרי הוא לא חטא מתוך עולם המושגים שלך, ולכן אינך אלא טועה!

הבחנה זו מבחינן הרב דסלר במאמר "גדרי חטאות ראשונים", והוא מפרש: "האומר שחטאו על פי קנה מדה של עצמו טועה בפשוטם של הכתובים".²⁰

ג. בינינו לבין חז"ל

שאלה - יש בגמ' (שם) אמוראים החולקים על הקביעה שדוד לא חטא. הרי שגישה זו, שאי אפשר לבקר את אישי התנ"ך איננה דעה מוסכמת בחז"ל, וכן מצאנו בהרבה מקומות ביקורת של חז"ל על גדולי התנ"ך, ואם כן, על כרחנו להסיק שהם למדו את התנ"ך בגובה העיניים שלהם, ומהם נלמד שכך צריך ללמוד את התנ"ך, מתוך גובה העיניים של הלומד?

תשובה - ההנחה שביסוד השאלה היא, שחז"ל פירשו ואף ביקרו את חז"ל מתוך הבנתם השכלית, מתוך גובה העיניים של השגתם את הכתובים. אך לא כך מלמדנו רבינו הגדול הרמח"ל:²¹

"ואמנם כבר הקדמתי לך, שלא בהחלט נאמר שכל מה שיוכל להיות מובן במלות (התורה) יהיה אמת על כל פנים, אלא יש לדבר הזה מדות וכללים, והם כללי ההגדה. והנה כבר יוכל לפול בזה הטעות בנקל, אם ידרוש איש מקרא אחד והוא לא השתמש מן הכללים האלה שזכרנו, שאז מה שיוציא בדרש הוא, אפשר שיהיה שקר גמור אשר לא יאומת בשום פנים. ולא עוד אלא שאפילו אם יהיה העיקר שבדבריו אמיתי, הנה אפשר שיהיה כוזב

18. שבת נה ע"ב - נו ע"א

19. שם מדובר על ראובן, בני עלי, בני שמואל, דוד.

20. 'מכתב מאליהו', ח"א עמ' 161 - 166

21. דעת הרמח"ל איננה "עוד דעה" בעלמא. כבר כתב הרב הנזיר זצ"ל על הרמח"ל, כי כל הזרמים שהיו אחריו ינקו ממנו ('קול הנבואה' עמ' שיז), תנועת המוסר ותנועת החסידות נבנו על תורתו (שם עמ' שטו), ולמעלה בקודש הגר"א, שהיה ממעריצי הרמח"ל, עד כדי כך שאמר שאילו היה הרמח"ל בחיים היה הולך להקביל את פניו וללמוד אצלו חכמת המוסר והמדות (שם שיג), וכידוע רדף רבינו הגר"א להשיג כל כתב שיצא תחת ידו של הרמח"ל. "גם תנועת תחיית הקודש למרן הרב זצ"ל נוקטת בשיטת רמח"ל כאמור ביאגרות ראי"ה" (שם שיז), והעיד הנזיר על עצמו "גם אני הקטן הנני חפץ למנקט בשיפולי גלימיה של רמח"ל ז"ל וללכת בעקבותיו" (שם). ומוסיף שם: "רוחו של רבינו משה חיים לוצטו תופיע עלינו ועל כל משכילי בני ישראל...".

בכתוב ההוא, כי אין הכוונה במלות ההן על הענין ההוא. ומזה נמשך, שתמצא לפעמים בחז"ל, שיאמר אחד על דברי חברו שהם טעות, וזה, כי לפי דעת החכם ההוא, הנה השתבש שכנגדו בהוצאת הדרוש, לפי כללי ההגדה שכבר היו מפורסמים ביניהם, ואף שלא נתבאר לנו בדבריהם במה השתבש הדרוש, הנה הם במלות קצרות ירמזו זה לזה מקום הטעות, או ישיבו על הקושיות, **הכל לפי הדרכים שהיו אצלם מפורסמים, מה שאין כן אצלנו**, ועל כן יקשה לנו הבנת דבריהם, בין בהנחותיהם, בין בקושיותיהם בין בתירוציהם. אך היודע הדרכים האלה לאמיתם ימצא הכל גלוי לפניו אל נכון.

דרך משל: כשדרש ר"מ פסוק יעד שהמלך במסבוי²² לגנותן של ישראל, אמרו לו: 'אין דורשין שיר השירים לגנאי אלא לשבח',²³ לפי שכך היה הכלל בידם, ונמצא הדרשו לגנאי נוטה מכוונת רוח הקודש. וכן כשדרש רבי לוי שאברהם מצא עצמו נמול, א"ר ברכיה: 'בההיא עיתא אקיל ר' אבא בר כהנא לר' לוי א"ל שקרנא את כזבנא את...'.²⁴ וזה מפני כלל שבידיהם, שבמעשה הצדיקים, כל מה שיש לדרוש לשבח צריך לדרוש לשבח, וברשעים להיפך, שכך היא הקבלה שכוונתו של הבורא ית' במלות שהכתיב, היתה לרמוז על כל פרטי הרשע של הרשעים ולבאר כל חלקי גנותם, ולהיפך בצדיקים להעלים כל מה שאפשר שיהיה בהם מהגנאי, ולבאר כל מה שבשבחם, **ומי שרוצה לדרוש דרש אמיתי, צריך שילך לשיטת הכותב, שאז יסכים לדעתו, וזה פשוט**^{25 26}

דברי הרמח"ל ברורים ומאירים. לחז"ל היו דרכים להבנת התנ"ך שלא נמסרו בדינו. לכן כל הבנתם בכתובים איננה מתוך מסקנות שכלם הטבעי, אלא על ידי מפתחות שנמסרו להם, ממילא נפלה מאליה הטענה כאילו למדו חז"ל את התנ"ך בגובה העיניים שלהם. הם, "לפי

22. שיר השירים א, יב

23. שיר השירים רבה א, יב

24. בראשית רבה מז, ט

25.

אפשר שהמקור לדברי הרמח"ל הוא בזה"ק (ח"ב עמ' צה). "קראי כמשמען, אבל מלין דאורייתא מלין סתימין אינון, וכמה אינון מלין דחכמתא דסתימין בכל מלה ומלה דאורייתא ואשתמודען אינון לגבי חכימין דידעין ארחין דאורייתא". (תרגום: המקראות הם כמשמעם, אבל דברי התורה דברים סתומים הם, וכמה דברי חכמה גנוזים בכל מילה ומילה שבתורה, והם נודעים אצל החכמים שמכירים בדרכי התורה). אמנם בדברים שאין בהם לא נפ"מ ולא ניגוד לפירוש חז"ל, אלא רק פירוש מילולי שונה, יתכן לפרש אחרת, וכמו שכתב האור החיים על הפסי "האזינו השמיים ואדברה" (דברים לב, א) שהוא בחר דרך אחרת מחז"ל לפירוש הפסוק, והוסיף: "והגם שקדמונינו בחרו דרך אחר, כבר אמרנו שעי' פנים לתורה, ולענין האגדה יכולים לפרש הגם שיהיה הפירוש מנוגד לדבריהם, כל שאין הניגוד בדבר הלכה...". ומובן מאליו שאין כוונתו רק לניגוד הלכתי למעשה, שאם לא כן, יוכל אדם לפרש נגד עיקרי האמונה ובלבד שפירושו לא יגיע למעשה, והפירוש יהיה לגיטימי! דבר כזה אין הדת סובלת. אלא מובן שכוונתו שמה שניתן לפרש הוא כגון שאין פירוש זה חורג מהכוונה הכללית של חז"ל, כפירוש מילולי שונה, אבל להמציא שפלוגי חטא במקום שמוסכם על חז"ל שלא חטא וכדו', זה מוסכם שלא.

26.

מאמר על ההגדות, ילקוט ידיעות האמת חלק א

הדרכים שהיו אצלם מפורסמים", דרכים שנתנו להם מסיני, זכו ללמוד את התנ"ך בגובה העיניים של התנ"ך!²⁷

ד. למוד תנ"ך שלא מגובה העיניים שלנו - הדרך היחידה.

הטענה הנשמעת היא, שבלי 'ראש פתוח' אי אפשר באמת ללמוד תנ"ך. כי אם הכל שכל אלוקי, חוזרת כלפינו טענת המלאכים למרע"ה "מה לילוד אשה בינינו"? ובכלל, איך נבין אם לא נבין, וקל וחומר איך נתקשר ונאהב את התנ"ך ואישיו ללא הזדהות של 'גובה העיניים'!

טענה כזו אפשר לטעון גם כלפי למודי האלוקות. הרי ברור לכל בר דעת שאיננו מבינים כלום באלוקות, אך בכל זאת אנחנו לומדים ושואלים!

אלא שבלמודי האלוקות ברור לנו, שכל מה שאנחנו שואלים ולומדים, הכל מצידנו ולא מצדו ית'. איננו מדברים כלל על עצמותו של הקב"ה, אלא רק על מה שנראה מצידנו. על דבר זה הזהירו כל הספרים. וכי נטען שמכיון שאיננו באמת מכירים, ולעולם לא נכיר את אמיתת מציאותו של הקב"ה, נחדל מללמוד למודי אמונה? ודאי שלא, אלא שתמיד נדע שכל השגתינו היא רק מצדנו, סוביקטיבית, מצד עצמנו ולא עצמו ית'. אנחנו נחקור ונקשה, נתרץ ונתוכח, אך הכל מתוך התבטלות מוחלטת הנובעת מתוך הידיעה "כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם ד' "²⁸ ו"יתכלית הידיעה שלא נדע".

כך הוא גם בלמוד התנ"ך, כי "קודשא בריך הוא ואוריתא חד הוא". לעולם לא נמנע מלשאול, לחקור ולשאוף להבנה מכסימלית, אך לעולם נזכור, שאנו כבולים בהשגתינו המוגבלת, מפני שחסרים לנו המפתחות האמתיים להבנת התנ"ך כדברי הרמח"ל, ולכן כל פירוש שנובע מההבנה שלנו, הוא פירוש עלינו ולא על התנ"ך, לא מצד האמת של הכתובים. ולכן, אם חפצי אמת אנו, לעולם נחפש את המפתחות אצל האמונים עליהם, אצל חז"ל.²⁹

ב"ה, חז"ל הניחו לנו מקום אין סופי להתגדר בו, לפרש ולהעמיק חקור, אך הכל מבלי לחרוג מהמסגרת של פירושם, שהוא הקובע את 'גבולות הגזרה' שבין אמת לשקר. וכשם שאנו שמחים על הגבולות שקבע לנו הרמב"ם בעיקרי האמונה, מפני שאנו מבינים שלא רק שאינם מגבילים את חופש ההבנה וההכרה, אדרבא, הם אלה המאפשרים לנו את החופש במלואו, ממש כמו שהגדר השומרת על הילדים שלא ילכו לכביש, מאפשרת לתת להם חופש לשחק בחצר בלי הגבלה וחשש, כך אנו שמחים על פירושי חז"ל המבטיחים שלא נסטה אל השקר הפרשני ותוצאותיו ההרסניות, והם, ורק הם, מאפשרים לנו להגיע אל תכלית החופש והיצירה שאנו כל כך שואפים אליהם.

27. ובזה שגה רב אשי שרצה לפרש את מנשה שלא על פי הכללים מסיני, אלא לפי נטיית שכלו.

28. ישעיהו נה, ח

29. וצריך להזהר בדבר הזה מאוד, כי כל נטיה מהקו של חז"ל, ללמוד תורה "מעל לראשי" של חז"ל, מחליש את סמכותם, ועלול להפוך לקראות חדשה.

ככל שהאדם גדול באמונה, ביראה ובדעת, כך הגבולות ברורים לו יותר, ומתוך כך חופש יצירתו רב יותר. אדם שהוא חדור ביראת שמים טהורה, שמקבל בקבלה גמורה מתוך אהבה וענווה את מרות רבותינו, והבנתו עמוקה וישרה, איננו פוחד ליצור באופן חופשי, שהרי הוא מוגן בהגנה מוצקה מכל נפילה. אין הוא צריך לבדוק אם מה שנתחדש לו נאמר כבר או שמא ראייתו מחודשת, כי שמור הוא על ידי הגבולות המוצקים הברורים לו כל כך. אך ככל שהיסודות רפויים אצלו, מפאת חוסר הבנה או מיעוט ביראת שמים, אסור יהיה לו לזוז ממקומו, כי כל חידוש שלו עלול להיות הריסה ונפילה אל השקר.

על זה הדרך צעדו גדולינו, הפרשנים הראשונים והאחרונים, שהגיעו לשיאים במקוריותם ולחופש ביצירתם. והם לימדו אותנו שהמקורות והחופש האמיתיים הם דוקא מתוך מחוייבות מוחלטת למקורות.

הדרך ל'התחבר' לתנ"ך ולאישיו איננה על ידי השלכת עולמנו עליו, על ידי העתקת מושגינו אליו, על ידי הבנת אישיו ועלילותיו מתוך מושגי עולמנו, ובוודאי לא על ידי נסיון להפכם לפופולריים ולעכשוויים יותר. דרך זו מקטינה וממעטת את הדמות הגדולה שהתנ"ך מאיר לנו, ושחז"ל ברוח קדשם גילו לנו מעט מזער ממנו.

תמיד נזכור, שהדרך המובילה אל ההבנה והדעת היא דווקא ההתבטלות כלפי התנ"ך וחז"ל הנובעת מיראת ד'.

"יראת ד' ראשית דעת"³⁰.

"כי ישרים דרכי ד' וצדיקים ילכו בס"³¹.

30. משלי א, ז

31. הושע יד, י